

SPOTKANIA Z ZABYTKAMI

miesięcznik popularnonaukowy
TOWARZYSTWA OPIEKI NAD ZABYTKAMI

zrealizowano w ramach Programu Operacyjnego Promocja Czytelnictwa ogłoszonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

11 (261) XXXII Warszawa 2008

ADRES REDAKCJI:

00-460 Warszawa, ul. Agrykoli 1
tel./fax 0-22 622-46-63
e-mail: spotkania@zabytki-tonz.pl
<http://www.spotkania.pl>

REDAKCJA:

Wojciech Przybyszewski
redaktor naczelny

Lidia Bruszevska
zastępca redaktora naczelnego

Ewa A. Kamińska
sekretarz redakcji

Jarosław Komorowski

Piotr Berezowski
opracowanie graficzne

WSPÓŁPRACOWNICY:

Witold P. Glinkowski, Stanisław Grzelachowski,
Adam Konopacki, Marek Konopka,
Robert M. Kunkel, Zbigniew Michalczyk,
Zdzisław Skrok, Janusz Sujewski,
Tomasz Urzykowski, Hanna Widacka,
Wanda Załęska

RADA REDAKCYJNA:

dr hab. Dorota Folga-Januszewska
dr hab. inż. Danuta Kłosek-Kozłowska
prof. dr hab. Marek Kwiatkowski
prof. dr hab. Małgorzata Omilanowska
prof. dr hab. Jacek Purchla
prof. dr hab. Andrzej Rottermund
prof. dr hab. Bogumiła Roubá
dr Tadeusz Rudkowski (przewodniczący)
prof. dr hab. Anna Sieradzka
mgr Ewa Siurawska
mgr Andrzej Sołtan
dr hab. inż. Bogusław Szmygin
prof. dr hab. Andrzej Tomaszewski

Wydawca:

Oficyna Wydawnicza
Towarzystwa Opieki nad Zabytkami

dyrektor: Ewa Siurawska

00-459 Warszawa, ul. Myśliwiecka 1A,
tel. 0-22 629-62-26, tel./fax 0-22 622-46-74
www.zabytki-tonz.pl

Druk:

CENTRUM OBSŁUGI
KANCELARII PREZESA RADY MINISTRÓW

02-903 Warszawa, ul. Powiśńska 69/71
tel. 0-22 694-67-52, fax 0-22 694-62-06
www.cokprm.gov.pl

Redakcja zastrzega sobie prawo wprowadzania zmian i skrótów w materiałach przeznaczonych do publikacji oraz publikowania wybranych artykułów w wersji elektronicznej. Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca. Za treść reklam i ogłoszeń redakcja nie odpowiada.

Nakład: 6000 egz.

OD REDAKCJI

Obchodzony w tym miesiącu jubileusz dziewięćdziesięciolecia odzyskania przez Polskę niepodległości upoważnia do spojrzenia w przeszłość oraz dokonywania różnego rodzaju podsumowań, porównań i analiz, w tym także na temat stanu naszych zabytków oraz organizacji służb konserwatorskich w chwili narodzin II Rzeczypospolitej. Z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości pisał już o tym Jarosław Wojciechowski, architekt i niestrudzony inwentaryzator, jeden

z najaktywniejszych i najbardziej zasłużonych członków Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszości, w latach 1918-1919 naczelnik Wydziału Zabytków w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: „Stan zabytków, jaki odrodzone Państwo Polskie odziedziczyło po władzach zaborczych, uznać należy za bardzo niepomysłny. Szalejący na całym niemal obszarze Polski, huragan Wielkiej Wojny poczynił wielkie spustoszenia. Jedne zabytki zginęły bezpowrotnie, drugie legły w gruzach lub doznały mniej lub więcej poważnych uszkodzeń, inne wreszcie rozgrabiono i wywieziono, nie po raz to zresztą pierwszy w dziejach narodu polskiego. Sprawę pogarsza jeszcze i ta okoliczność, że i stan pozostałych zabytków, tj. tych, które nie ucierpiały bezpośrednio od działań wojennych, był na ogół zły; po części z powodu ogólnego zaniedbania, wynikającego z braku należytej, a często nawet wszelkiej konserwacji, po części zaś z powodu poprzednio dokonywanych niszczycielskich poczynań, jak wszelkiego rodzaju przebudowy, nieumiejętne restauracje i przeróbki” (J. Wojciechowski, *Organizacja opieki państwowej nad zabytkami w Polsce*, „Wiadomości Konserwatorskie”, nr 10-12, 1929, s. 37).

Na szczęście ten stan rzeczy stosunkowo szybko mógł ulec (i uległ) radykalnej poprawie. W służbach konserwatorskich znalazło zatrudnienie wielu, podobnie jak autor przytoczonego opracowania oddanych sprawie ratowania zabytków entuzjastów, w większości wywodzących się ze struktur TOnZP-u. Nie trzeba też było długo czekać na podstawy prawne ujmujące organizację opieki państwowej nad zabytkami w Polsce. Ich podwaliną stał się bowiem, ogłoszony już 8 listopada 1918 r. w „Dzienniku Praw Państwa Polskiego” *Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r.*, który przewidywał powołanie konserwatorów rządowych, podległych ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Ostatecznie na początku grudnia 1918 r. w pierwszym gabinecie pierwszego rządu niepodległej Polski utworzone zostało Ministerstwo Sztuki i Kultury, które przejęło atrybucje ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego w zakresie opieki nad zabytkami. Pierwsze nominacje nastąpiły jeszcze w tym samym miesiącu, kolejne w lutym i marcu 1919 r. Prace mogły więc ruszyć niemal natychmiast.

Z perspektywy dziewięćdziesięciu lat nie da się w jednym akapicie podsumować tego, co dobrego, a co złego w opiece nad zabytkami było udziałem służb konserwatorskich II Rzeczypospolitej. Ale nawet najbardziej krytyczne spojrzenie na tamte dokonania nie zmienia naszego ostrożnie wyważonego, lecz ostatecznie pozytywnego bilansu ocen.

W tym miesiącu z rocznicą niepodległości państwa (11 listopada 1918 r.) zbiega się dwustulecie słynnej szarży polskich szwoleżerów w wąwozie Somosierra (30 listopada 1808 r.). Na temat Somosierry w malarstwie, grafice, rysunku i rzemiośle artystycznym można przeczytać w artykułach *Somosierra* (ss. 3-8) i *Jubileuszowa teka z grafikami* (s. 40).

Wojciech Przybyszewski